

ÆSEL ELLER VISMAND

Erik Ostenfeld: Arven fra Antikken

Studier i græsk og romersk filosofi, Multivers Kbh. 2017, 431 s.

af Ivar Gjørup

Erik Ostenfeld har samlet artikler og foredrag fra et langt og virksomt liv i fagets tjeneste. Forlaget Multivers har udgivet bogen med støtte fra Aarhus Universitets Forskningsfond og fra Veluxfonden. Sidstnævnte giver håb for fremtiden for os alle: Bogen oplyser, at støtten bygger på den bestemmelse i Fondens fundats, som “giver mulighed for at støtte aktive ældre”.

I en tid, hvor yngre fagfæller må mase med det engelske sprog i håb om at tjene point og gøre sig bemærket, ikke først og fremmest i udlandet, men hos de bevilgende danske myndigheder, er det opmuntrende at se denne række af vigtige emner behandlet på dansk, som burde være lærdommens første sprog her i landet. *Arven fra Antikken* er bogens titel. Vi er endnu ikke erklæret arveløse. Det er der grund til at takke både forfatter og forlag og fonde for.

“Udvalget af arbejder er foretaget ud fra en vurdering af,” skriver Ostenfeld i sit Forord, “hvad der kunne håbes stadig har værdi og aktualitet til at kunne tåle et optryk, og som ved at blive samlet kunne fremhæve en profil og emfase i forfatterens forskning.” Samlingen er grupperet i fire hoveddele, med overskrifterne Sokrates, Platon, Aristoteles og Senere filosofi. I bogens Indledning drøfter forfatteren først Relevansen af de behandlede emner og giver så en Detailoversigt over indholdet. Der er noter og bogliste til hver artikel for sig og en angivelse af, hvor de enkelte tekster første gang er blevet bragt, nogle i antologier, andre i fagblade, som kan være svære at få fat i nu, atter andre er foredrag, som ikke før har været trykt. Sidstnævnte gruppe “fremtræder her i revideret form”, oplyser forfatteren (s. 9).

1. Det er Ostenfelds ønske, at hans dansksprogede arbejder med antik filosofi kan finde læsere ikke kun blandt fagfæller, som det hedder i bogens Forord (s. 7), men også blandt “de mange, der i dag interesserer sig for emnet i den almindeligt oplyste læserkreds.” Den lange artikel om *Platonfortolkningens problem* (s. 99-135) er et godt eksempel, den trykkes her med venlig tilladelse fra Aarhus Universitetsforlag, som udgav antologien *Antikkens Verden* i 2011. Billederne herfra er medtaget, fine portrætter af Sokrates og Platon, charmerende kunstneriske fortolkninger fra romersk kejsertid, og et betagende kobberstik fra 1604 af Hulelignelsen fra Statens Syvende Bog (“bog VI”, står der s. 127, en fejlskrivning). Titlen er det udfordrende spørgsmål for både læseren og forfatteren: *Hvad sagde Platon?*

Det kan ingen svare på. Noget kan der dog siges, og Ostenfeld gør sig umage med at få det sagt på forståeligt dansk. Udtrykker Platon sin egen mening i sit værk? “Antikken synes bortset fra en kort periode at være sikker på, at vi har Platons mening,” læser vi (s. 113), fulgt af en oversigt over de fortolkninger, vi kender til fra århundrederne efter Platon. Så følger en tematiseret gennemgang af problemstillingen, indledt med nedslag i nyere forskning, som fagfolk vil kende til, men som det “bredere publikum” er godt tjent med at få indblik i – Platons skriftkritik, den uskrevne lære, den sokratiske ironi, den erklæret ualvorlige omgang med de store spørgsmål, de tilsyneladende modsigelser mellem de forskellige værker og de forskellige mytiske indslag, alt det, som kan forvirre os og stille sig i vejen for både den græskkyndige læsers tilegnelse og for medlemmer af den almindeligt oplyste læserkreds.

Hvor meget er Sokrates, og hvad er Platon? Det vil være rimeligt, skriver forfatteren (s. 113) “at skelne mellem den historiske Sokrates (som tydeligst ses i *Apologien*), Platons Sokrates og Platon selv.” Rimeligt er det vel nok, men temmelig uigennemførligt, ser vi snart. Der hersker ingen enighed om den sag. “Her er Sokrates blevet til Platon”, læser vi nogle sider senere om dialogen *Phaidros* (s. 117). Det er ikke nemt, og skal ikke være nemt. Læserne skal tænke selv, mente Platon.

Formidleren Ostenfeld gør sig umage. Han slutter artiklen med disse ord (s. 133): “Platon ville aldrig nedskrive sine inderste tanker. Ikke fordi de skulle være hemmelige (som nogle mente og mener), men fordi sandheden skal tilegnes personligt. Én ting er dog ubetvivleligt og umiskendeligt Platons opfattelse: fornuften er vejen til erkendelse.”

Forskeren Ostenfeld stikker hovedet frem flere steder, det er ingen skade til, men må dog bemærkes her, hvor den oprindelige målgruppe er de ikke-faglige læsere: Det omstridte Syvende Brev (og tilsyneladende flere andre) fremstår som 'ægte', dvs. skrevet af Platon selv; det kræver kun en parentetisk bemærkning (s. 102) om, at "især det selvbiografiske 7. Brev heldigvis accepteres i dag." I parentes får vi også afgjort det omstridte spørgsmål, hvornår den store Parmenides levede, "540-470 f.v.t." står der (s. 104). Jeg er enig med Ostenfeld om begge dele – men det er der mange, som ikke er.

2. Næste artikel gælder det helt uoverskuelige spørgsmål om Platons 'myter' (s. 136-149). Artiklen blev i sin tid skrevet til Themata 6 og udgivet på Aarhus Universitet. Dette nummer i skriftrækken havde som tema *Det Religiøse, det Hellige og det Guddommelige (II)* og udkom i 1993. Her gør forfatteren sig blandt andet overvejelser om sjælevandring hos Platon og om domstole og straffe efter døden. Husker sjælen nu også sine oplevelser, spørger han, og det er et godt spørgsmål, som bør kunne opmuntre det "bredere publikum" og anspore os alle til videre tænkning på egen hånd – sådan som vi jo får at vide, at vi skal. Når vi bliver straffet i det hinsides, hedder det her, så ved vi godt, at det skyldes de dårlige liv, vi har levet, før vi mødte for de dødes domstol. Tiden er kommet, hvor vi bitterligt må fortryde vore udskejelser og fejltrin. Men med sjælevandringen forholder det sig anderledes, skriver Ostenfeld. "Der synes ikke at være bevidsthedsidentitet mellem inkarnationerne. Jeg ved ikke, at jeg tidligere var et æsel eller vismand og kan derfor ikke glæde mig eller ærgre mig over tidligere adfærd."

Med den slags indfald slår han dørene op til den verden, vi kalder antikken. Hans artikel nåede ikke vidt omkring den gang, nu er muligheden der. Læsere, der måske ikke er så oplyste længere, som Ostenfeld håber på – og "som i Mangel af at fortabe sig i Studier," som Søren Kierkegaard skrev, "fordybe sig i Phraser" – kan nu spørge sig selv, om de mon var æsler eller vismænd i et tidligere liv, som de ingen erindring har om, årtusinder før nu. Eller for den sags skyld slaver, sømænd, præstinder eller kogekoner?

Men hvis ikke vi ved, hvad vi var før dette liv – og nu er det mig, der spørger, hverken Platon, Kierkegaard eller Ostenfeld – hvad er meningen så egentlig med overhovedet at forestille sig sjælevandringer? Et tankespil, en leg af den slags, som Platon gang på gang

fremhæver som den frihed, skriften udfolder. Læserne er tankelæsere, bøger bringer os i selskab med for længst afdøde. Her møder vi Erik Ostenfeld blandt datidens syv eller syv hundrede vise, det er liv og død, og det er *Frygt og Bæven*, for nu at fortsætte citatet fra det værk: Over for frasemagerne sætter Kierkegaard “enhver grundigere Tænker, enhver alvorligere Kunstner” – det vil sige alle os tankelæsere – som “forynger sig ved det græske Folks evige Ungdom.”

3. Jeg har det lidt svært med denne bog. Da vi for tyve år siden begyndte arbejdet med dette tidsskrift, besluttede vi at undlade egentlige anmeldelser. I stedet skulle forfattere opfordres til selv at præsentere deres udgivelse for læserne, det blev lidt vittigt omtalt som ‘selvanmeldelse’. Snart efter blev det meget vittigt til ‘selvantændelse’.

Aigis 2019.1 rummer en sådan selfie, en fin lille beskrivelse ved Gudrun Hastrup af den bog, Glyptoteket har udgivet med tekster af Lukian og billedmateriale fra museets samlinger. Hun har selv været med til at lave den. Lige som jeg skrev om *Platons gåde* i Aigis 2017.1 – og derved slap for belæring om andre mangler i bogen end dem, jeg selv kendte så godt som nogen. Anmeldelser er en tvivlsom genre, jeg ynder den ikke. Men jeg kan skrive om Ostenfelds udgivelse således, håber jeg, at han selv kan komme til orde, uden at anmelderen støjer unødigt.

Det første hovedafsnit, det om Sokrates, “behandler den sokratiske metode (samtale og gendrivelse) og moralopfattelse,” skriver han (s. 17) i sine overvejelser om *Relevansen*: “Samtalens form og funktion er aktuel i dag i videnskab, som baserer nye erkendelser på den videnskabelige samtale. Men den sokratiske samtale er også central helt konkret i juridisk, pædagogisk, politisk og sundhedsmæssig og terapeutisk sammenhæng.”

“Platon er strengt taget ikke platonist!” Sådan kan vi læse i hans omtale af næste hovedafsnit (s. 17). Ostenfeld er godt i gang med en ‘selvanmeldelse’, kan man sige. Hensigten er god, forfatteren gør sig umage med at føre sine læsere ind i den omfattende stofmængde, som venter forude. Efter tilsvarende korte omtaler af tredje og fjerde hovedafsnit vender han bunken og går de fire dele igennem med større detaljeringsgrad. I første omgang kan han nøjes med små fem sider, anden runde hedder *Detailoversigt over indholdet* og fylder 27 sider.

Dem bør man læse. Dernæst kan man læse stykkevist og delt. Der er sammenligning mellem Sokrates' "argumentationsstrategier" og Aristoteles' skrifter om argumentationstyper og sofistiske gendrivelser, oprindeligt en forelæsning på Lunds Universitet i 1996. Der er en artikel kort og godt betitlet *Plotin*, bragt i Aarhus Universitets beskedne fagblad *Agora* i 1995, og fra Ostenfelds disputatsarbejde i 1987 får vi den dansksprogede oversigt, som på kort plads samler hans overordnede opfattelse af Platons værk og udviklingen i hans tænkning. Sammenligning mellem venskab hos Platon og Aristoteles' syn på samme emne, bragt i dette tidsskrift i 2012 – og *Aristoteles' gudsbegreb*, skrevet af en lovende ung forsker i 1965: Det er Ostenfelds speciale, som nu foreligger i trykt udgave.

Andre emner er stoicisme, Augustin, nyplatonisme, sjæl-legeme, som også var emnet for disputatsen i sin tid, den græske *paideia*, moral og mental sundhed, som det hedder hos Ostenfeld med et stærkt nutidigt ordvalg, når han vil formidle sine græske vismænds tanker om retfærdighed og livslykke til vore dages læsere. Der er visse tab ved sådanne aktualiserende tilgange, vil forskeren Ostenfeld medgive, men på den anden side – må formidleren svare – evigt ejes kun det tabte!

Forskeren og formidleren kæmper om pladsen undervejs, det kan ikke godt være andet. Jeg har selv haft Ostenfeld som lærer for efterhånden mange år siden på Aarhus Universitet og husker ham som tilhænger af samtalens åbenhed, en imødekommende formidler af det uafgjorte mellemværende mellem tekst og læser, med et ønske om at gøre os til tankelæsere i egen udfoldelse, mens han samtidig gjorde forskningens opfattelser gældende og ikke lagde skjul på sin egen forståelse af indholdet.

Sådan skriver han også her. Læseren tager gerne hans *Kriton* med i købet, mange af os har den stående som Bind 1 i Platons Samlede Værker. Derfra kommer også *Epinomis*, fra femte bind i 2015. Der kan ikke være mange, som har beskæftiget sig med dette appendiks til *Lovene*, men det har Ostenfeld altså, og han står fast: Dialogen er af Platon og ikke kun det – i *Arven fra Antikken* får dette afsnit titlen *Platons filosofiske testamente*. Dette værk bør "anvendes som dokumentation for den sene Platon", skriver han (s. 191), det bør ikke afvises som tvivlsom tilføjelse til *Lovene*.

4. Hvad mere? Ostenfeld har selv gjort en tilføjelse. Allersidst i bogen bringer han John Rawls' *Theory of Justice* fra 1973, et besynderligt forsøg over 600 sider – 280.000 ord, oplyser Ostenfeld – på at begrebsliggøre retfærdigheden som uafviselig fordring og mulig opskrift. Jeg er glad for at måtte nøjes med de otte sider, som læseren skal igennem her. Stykkets undertitel er *et moderne svar på et gammelt problem*, oprindeligt givet som forelæsning i Stockholm i 1991. Det slutter således (s. 428): “Sammenfattende kan vi sige, at Sokrates, Platon og stoikere i modsætning til Rawls opfatter retfærdigheden som det primære, objektive princip og frihed som en følge. Men de deler hans optagethed af retfærdigheden og dens fornuftbaserethed. Rawls' teori betegner en tilbagevenden til traditionel søgen efter retfærdighed, en linje, der kan føres *via* Kant tilbage til stoikerne og bl.a. Sokrates.”

Meningen med dette “appendiks” (forfatterens egen betegnelse. s. 21 og 48) er igen at sammentænke fortid og nutid, forsvare relevansen, som det hed straks i begyndelsen af denne samling: Arven fra antikken er vigtig. Det er *Arven fra Antikken* derfor også.

5. Min egen tilføjelse, nogle ærgerlige småfejl: E. N. Tigerstedt udgav *Interpreting Plato* i 1977, som det oplyses. Men en eller anden har i en sen nattetime googlet hans levetid til at være 1887-1925 (s. 113). Men dét er opfinderen Eric Tigerstedt. E. N. Tigerstedt levede 1907-1979. Grækerne kunne ikke udstille deres “inderste tanker på prent” (s. 108), mener jeg, for den udtryksmåde tilhører bogtrykkets tidsalder. Man burde nok have besluttet sig om stavemåder ved genoptrykket, i ét kapitel er det *Phaidros* og *Phaidon*, men i det følgende kapitel skrives det som *Faidros* og *Faidon* (Del II, kap. 1 og 2). Selv foretrækker jeg det første. Og skal vi stadig lyde som Madvig og tale om *Chrysip* og *Theaitet*?

Nu vi er ved det: Kan vi dog ikke vedtage, at “efterskrift” er fælleskøn på dansk (s. 20), *en* efterskrift, lige som *en* underskrift, overskrift, tilskrift osv.? Hvad er forskellen på “intentionalitet” og “intensionalitet” (s. 222)? Det græske *týpoi* staves med *tau*, fejlskrivning til *theta* (s. 270). Og kan man virkelig godt skrive “agnostisk” (s. 405)? Ostenfeld kan, jeg ville undgå det.